

Viðvörðunar- og viðbragðsaðferðir fyrir greiningu á vinnutengdum sjúkdómum í ESB

Evrópska hættuathugunarmiðstöðin
SAMANTEKT

Höfundar: Jelena Bakusic, Annet Lenderink, Charlotte Lambregts, Sofie Vandebroek, Jos Verbeek, Stefania Curti, Stefano Mattioli, Lode Godderis

Verkefnisstjórn: Emmanuelle Brun, Elke Schneider (EU-OSHA)

Evrópska vinnuverndarstofnunin (EU-OSHA) fól viðkomandi aðilum gerð þessarar skýrslu. Efni hennar, þar á meðal álit og/eða niðurstöður eru einungis á ábyrgð höfundarins/anna og endurspeglar ekki endilega skoðanir Evrópsku vinnuverndarstofnunarinnar (EU-OSHA).

Europe Direct er þjónusta sem aðstoðar þig við að finna svör við
spurningum þínum um Evrópusambandið

Gjaldfrjálst númer (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Sum farsímafyrirtæki leyfa ekki aðgang að 00 800 númerum eða taka gjald fyrir slík símtöl.

More information on the European Union is available on the Internet (<http://europa.eu>). This is in English!

Flokkunarupplýsingar má finna á forsiðu ritsins.

Lúxemborg: Útgáfuskrifstofa Evrópusambandsins, 2018

© Evrópska vinnuverndarstofnunin 2018

Afritun er leyfð ef heimildar er getið.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit.....	3
Inngangur.....	4
Aðferðafræði.....	4
Hvatar fyrir og hindranir gegn innleiðingu á viðvörðunar- og viðbragðsaðgerðum	6
Gerðir viðbragðsmerkja sem eru búin til	8
Tilmæli og niðurlag	9
Heimildir	10

Inngangur

Stöðugar breytingar á störfum og vinnuaðstæðum leiða til nýrra áhættuþátta í vinnuvernd og hugsanlegra nýrra vinnutengdra sjúkdóma. Það er nauðsynlegt að fylgjast með slíkum nýjum áhættum og vinnutengdum sjúkdómum til að átta sig betur á tengslum þeirra við vinnu og tryggja tímanlegar íhlutanir og forvarnir. Greining á nýjum vinnutengdum áhættum og sjúkdómum krefst frekari tóla til viðbótar þeim sem þegar eru í notkun til að fylgjast með þekktum atvinnusjúkdómum. Slíkt krefst alhliða nálgunar með fjölmörgum stoðaðferðum allt eftir gerð sjúkdómsins og útbreiðslu hans hjá (áhættu-)hópum. „Viðvörðunar- og viðbragðskerfi“ er regnhlífarheiti yfir tímanæm kögunarkerfi sem safna upplýsingum um sjúkdóma fyrir íhlutanir og forvarnir á sviði heilbrigðismála. Slík snemmbúin viðvörðunarkerfi miða að því að greina nýja blöndu af heilsufarsvandamálum, váhrifum og vinnuaðstæðum á fyrri stigum til að koma í veg fyrir vinnutengd heilsufarsvandamál. Því veita þau gagnlegar upplýsingar til viðbótar við opinberar tölur um atvinnusjúkdóma. Líta má á alhliða viðvörðunarkerfi sem keðju af upplýsinga- og samskiptakerfum, sem samanstendur af merkjagreiningu, vinnutengdu mati, styrkingu á merkjum og tímanlegum viðvörðunum til hagsmunaaðila svo að hægt sé að bregðast við í tíma og lágmarka áhrif hugsanlegra heilsufarsógna.

Þetta skjal er samantekt á lokaskýrslunni — *Viðvörðunar- og viðbragðsaðferðir fyrir greiningu á vinnutengdum sjúkdómum í ESB*. (EU-OSHA, 2018) — sem er verkefni á vegum Vinnuverndarstofnunar Evrópu (EU-OSHA). Almenn markmið verkefnisins var að lýsa nokkrum viðvörðunar- og viðbragðsaðferðum, sem hrundið hefur verið til framkvæmdar í Evrópusambandinu (og utan þess ef svo á við) til að bera kennsl á vinnutengd heilsufarsvandamál og sjúkdóma og styðja við forvarnir og stefnumótun sem byggir á gögnum. Frekara markmið verkefnisins var að móta tilmæli fyrir uppsetningu á slíkum viðvörðunar- og viðbragðskerfum, sem byggja á greiningu á hvötum fyrir og svo og á hindrunum gegn kerfunum sem rannsökuð voru í verkefninu. Markhóparnir eru stefnumótendur á lands- og Evrópusambandsvísu, þar á meðal aðilar vinnumarkaðarins, rannsakendur, aðilar sem koma að viðurkenningu á atvinnusjúkdómum og tölfræðisöfnun og þeir sem móta aðgerðir fyrir vöktun á heilbrigði launþega.

Verkefnið miðar að því að stuðla að „úrbotum á forvörnum gegn vinnutengdum sjúkdómum með því að taka á nýjum/aðsteðjandi áhættum“ en það var eitt stærsta viðfangsefnið sem bent var á í stefnuramma Evrópusambandsins um vinnuvernd 2014-2020 (framkvæmdastjórn Evrópusambandsins 2014). Það styður einnig við tilmæli 2003/670/EC2 um Evrópuáætlun um atvinnusjúkdóma (framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, 2003) og hvetur aðildarríkin m.a. til þess að innleiða kerfi til að safna upplýsingum eða gögnum um faraldsfræði atvinnusjúkdóma. Með því stuðlar verkefnið að innleiðingu á meginreglu 10 í Evrópustöð félagslegra réttinda, „heilbrigðu, öruggu og vel aðlöguðu starfsumhverfi og gagnavernd“ (framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, 2017).

Aðferðafræði

Verkefnið samanstóð af fimm meginhlutum:

- Hluti 1: gagnarannsóknir og umsögn um útgefið efni (EU-OSHA, 2017);
- Hluti 2: ítarleg lýsing á úrvali viðvörðunar- og viðbragðsaðferðum með viðtölum, eigindlegum greiningum og ítarlegum gagnarannsóknnum;
- Hluti 3: málstofa með sérfræðingum (18. maí 2017, í Brussel í Belgíu) til að ræða um niðurstöður hluta 1 og 2;
- Hluti 4: gerð lokaskýrslu (EU-OSHA, 2018) en samantekt á henni má finna í þessu skjali;
- Hluti 5: stefnumótunarvinnusmiðja (31. janúar 2018 í Leuven í Belgíu) til að miðla niðurstöðum verkefnisins til hagsmunaaðila.

Fyrsti hluti verkefnisins (hluti 1) fól í sér ítarlega leit í vísindaskrifum (EU-OSHA, 2017) sem innihéldu hugtök fyrir eftirfarandi þrjú fyrirbæri: (1) kögunar-/tilkynningakerfi; (2) atvinnusjúkdómar/vinnutengdir

sjúkdómar; og (3) nýjar/aðsteðjandi áhættur. Auk þess fór fram leit að frekari heimildum í gráprenti bæði í gráprentsgagnagrunnum og á viðeigandi vefsíðum Evrópusambandsins og rannsóknarstofnana.

Einnig var haft samband við höfunda viðeigandi efnis til að óska eftir upplýsingum, sem vantaði, og fara yfir upplýsingar sem haft var uppi á. 75 kögunarkerfi í 26 mismunandi löndum komu í ljós. Reikniaðferð var búin til í því skyni að flokka kerfin niður í mismunandi gerðir fyrir íbúana, sem þau beindust að (launþega og/eða almenning), eftirlitsgerðina (virkt, óvirkt eða viðbragðskerfi), tengsl þeirra við launakjör launþega, hvort kerfið vaktaði alla vinnutengda sjúkdóma eða einungis eina gerð eða hlutmengi vinnutengdra sjúkdóma og, að lokum, hvort kerfið hentaði eða hefði verið sérstaklega hannað fyrir greiningu og viðvaranir á nýjum/aðsteðjandi vinnutengdum heilsufarsvandamálum eða ekki. Það leiddi til þess að flokkunarkerfi var búin til og 50 kerfi valin til greiningar og umfjöllunar í skýrslu um útgefið efni (EU-OSHA, 2017). Samantekt á flokkunarkerfinu og listanum yfir kerfin 50 í umsögninni um útgefið efni er að finna á mynd 1 (í viðauka).

Með flokkunarkerfið til hliðsjónar voru 12 kerfi valin til ítarlegri greiningar (hluti 2), einkum hvað varðar hagnýt atriði við innleiðingu kerfanna og tengsl þeirra við forvarnir og stefnumótun. Kerfunum er lýst í lokaskýrslunni (EU-OSHA, 2018). Viðmiðin við val á kerfunum voru meðal annars: tegund vinnutengdra sjúkdóma sem féllu undir kerfin; kerfi sem hafa verið nægjanlega lengi til staðar svo að hægt sé að nota gögn frá þeim í verki; sérstaklega áhugaverð kerfi eða kerfi með nýstárlega eiginleika; kerfi sem ná yfir viðfangsefni sem önnur vöktunarkerfi ná ekki yfir; kerfi sem eru sérstaklega gagnleg til að leiðbeina og stjórna forvörnum á vinnustöðum; að ná yfir fjölbreytt úrval af aðildarríkjum; og kerfi sem beinast að því að greina fjölbreytt vinnutengd heilsufarsvandamál, váhrif og atvinnugreinar hjá báðum kynjum og þar sem sérstök áhersla er á lítil og meðalstór fyrirtæki.

Ítarleg lýsing á kerfunum sex fékkst með viðtölum í síma við 19 hagsmunaaðila (þ.á.m. fyrir hvert og eitt kerfi sem fjallað er um, eiganda kerfisins, aðila, sem sendi inn tilkynningu í kerfið, og rannsakendur eða aðra hagsmunaaðila sem nýttu sér gögn úr kerfinu) svo og eiginlegri greiningu. Vegna takmarkaðra úrræða voru hin sex kerfin rannsökuð með ítarlegri greiningu á gögnum.

Kerfin sex, sem ítarlega var fjallað um með viðtölunum við hagsmunaaðila, voru eftirfarandi:

1. launakerfi með „opnum lista“ — SUVA (Sviss);
2. kerfi, sem ekki tengist launum, til að tilkynna um alla vinnutengda sjúkdóma — MALPROF (Ítalía);
3. kerfi, sem ekki tengist launum, með almennum og sjúkdómatengdum áætlunum — THOR (Bretland);
4. kerfi, sem ekki tengist launum, fyrir alla vinnutengda sjúkdóma sem henta undir gagnanám — RNV3P (Frakkland);
5. viðbragðskerfi fyrir alla vinnutengda sjúkdóma — SIGNAAL (Belgía og Holland);
6. viðbragðskerfi fyrir tiltekna gerðir vinnutengdra sjúkdóma — SENSOR-Pesticides (Bandaríkin).

Kerfin sex, sem fjallað var um með ítarlegri gagnagreiningu, voru:

1. kerfi, sem ekki tengist launum, fyrir alla vinnutengda sjúkdóma sem henta fyrir viðbragðseftirlit — RAS (Noregur);
2. vinnuverndareftirlit í Navarre (Spánn);
3. kerfi, sem ekki tengist launum, og beinist að einni gerð váhrifa (nanóagnir) — EpiNano (Frakkland);
4. Groupe d'Alerte en Santé Travail (GAST) (Frakkland);
5. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) Health Hazard Evaluations (HHEs) (Bandaríkin);
6. Labour Force Surveys (Írland og Bretland).

Hverju kerfi var lýst í stórum dráttum með eftirfarandi upplýsingum: Upplýsingar um landið (t.d. upplýsingar um íbúa, atvinnuþátttöku), saga kerfisins, stofnunin sem hratt kerfinu af stokkunum, og markmið kerfisins; markþýði, heilsufarsvandamál og váhrifsgerðir sem kerfið beinist að; ítarleg lýsing á vinnuflæðinu (tilkynnendur, verklag við tilkynningar, verklag við vinnutengt mat, samskipti á milli sérfræðinga, gagnavistun), verklag við miðlun og fjárhagslegir þættir; dæmi um notkun gagna við forvarnir og greiningu á nýjum/aðsteðjandi áhættum, og dæmi (í nokkrum tilvikum) um þverfaglegt samstarf við aðra aðila; styrkleikar kerfisins (ásamt mati á árangursþáttum og atriðum til að stuðla að innleiðingu þess); ókostir og takmarkandi þættir; og hugsanlegar úrbætur. Niðurstöðurnar voru kynntar og dregnar saman í vinnusmiðju sérfræðinga 18. maí 2017 ásamt eigendum kerfanna og notendum, rannsakendum og gerendum á sviði greininga á sjúkdómum (hluti 3).

Hvatar fyrir og hindranir gegn innleiðingu á viðvörðunar- og viðbragðsaðgerðum

Vinnan leiddi í ljós eftirfarandi meginhvata og hindranir.

Sýnileiki kerfisins: óháð gæðum kerfanna er sumum illa lýst í útgefnu efni eða ekki lýst á ensku. Slíkur skortur á sýnileika kann að hindra áhrif kerfanna og sjálfbærni þeirra. Til að auka vitund um kerfin er, t.a.m., hægt að birta árangur þeirra og miðla í skýrslum og fréttabréfum, til dæmis til lækna. Önnur hugsanleg leið til þess að auka vitund er að bjóða upp á óhindrað aðgengi að málaskýrslum í gagnagrunni. Auk þess ætti að deila árangurssögum, einkum um áhrif gagnanna, sem þessi kerfi hafa safnað, á þróun fyrirbyggjandi aðgerða og stefnum á samt raunverulegum dæmum. Það eykur ekki bara vitund fólks um kerfi að deila árangurssögum heldur sýnir einnig fram á hvað þau hafa fram að færa sem ætti að stuðla að því að tilkynningaraðilar tilkynni um mál og aðrir hagsmunaaðilar bjóði upp á nauðsynleg úrræði til að innleiða slík kerfi.

Hvati tilkynningaraðila: mikilvægt álitamál, sem kom í ljós, var hvati tilkynningaraðila til að tilkynna um mál í kerfinu. Læknar eru helstu tilkynningaraðilar hjá flestum kerfunum, sem fjallað var um, en helsta vandamálið fyrir því fá lækna til þess að senda inn tilkynningar tengdist auknu vinnuálagi og skorti á tíma í daglegum störfum svo og að tími til annarra verka er af skornum skammti. Því er nauðsynlegt að einfalda verklagið við að senda inn tilkynningar til að auka þátttöku lækna, en það má til dæmis gera með sjálfvirkum tilkynningum, eða eins og var um að ræða hjá norska RAS kerfinu og HHE kerfinu í Bandaríkjunum, að hægt sé að senda inn tilkynningar án sönnunarbyrði. Önnur möguleg leið til að hvetja lækna til að senda inn tilkynningar er að bjóða upp á skilvirkar leiðir til endurgjafar svo að tilkynningarnar verði að tvíhliða samskiptum og tilkynningaraðilar sjái sér hag í því að skrá tilkynningar í kerfinu. Hvati til að senda inn tilkynningar getur til að mynda verið endurgjöf til tilkynningaraðila um matsferlið, senda þeim skýrslur, bjóða upp á símenntunartækifæri með aðgengi að þjálfun á netinu (eins og EELAB vefverkvanginum í breska THOR kerfinu) eða fjárhagslegir hvatar (eins og í norska RAS kerfinu). Á Ítalíu ber heilbrigðisþjónustuaðilum skylda til að tilkynna stjórnvöldum um allan grun um vinnutengda sjúkdóma en slíkt hvetur til þess að tilkynningar séu sendar inn.

Váhrifsmat: mikilvæg hindrun í tengslum við innleiðingu á kerfunum var skortur á fullnægjandi váhrifsmati. Margir viðmælendur lögðu áherslu á mikilvægi þessa skrefs við gagnasöfnun og ferli við vinnutengt mat, einkum hvað varðar greiningu á nýjum/aðsteðjandi vinnutengdum sjúkdómum. Þetta er gert með margvíslegum hætti í dag, allt frá ítarlegri lýsingu á váhrifum í tilkynningarferlinu yfir í að fylla í eyður eftir tilkynningar þegar váhrifsmatið er framkvæmd af sérfræðingum eða eftirliti á vinnustöðum (t.d. SIGNAAL, MALPROF og SUVA). Sum kerfi hafa þróað tól til að aðstoða við váhrifsmatið, til að mynda sérhæft samheitaorðasafn með stigskiptum kóðum fyrir allar gerðir váhrifa (t.d. RNV3P og SENSOR-Pesticides) eða sérhæfð verkfæri fyrir váhrifsmat á vinnustöðum, eins og EpiNano sem er til þess að safna upplýsingum um váhrif nanóagna.

Stöðlun og gæðastjórnun gagna sem safnað hefur verið: þetta er mikilvægur þáttur því gæði gagnanna kveður á um gæði vinnutengda matsins. Meðal þeirra kerfa, sem fjallað var um, eru fjölmörg dæmi um hvernig hrinda megi stöðlun í framkvæmd. Þau byrja á skýrri skilgreiningu á málum, sem megi

tilkynna, og ströngum viðmiðunum fyrir því hvernig eigi að flokka mál sem vinnutengt. Gæðastjórnunaræfingar eru framkvæmdar í sumum kerfum til að bæta gæði kóðunar (t.d. í SENSOR-Pesticides) og hjá sumum kerfunum er fjallað árlega um mat á málum með tilkynningaraðilum (t.d. OHSP Navarra). Einnig er mikilvægt að uppfæra kóða reglulega í samræmi við nýjustu þróun á sviði vinnuverndarmála.

Vitund og verklag við greiningu á nýjum/aðsteðjandi vinnutengdum sjúkdómum: eitt helsta skilyrðið fyrir greiningu á nýjum vinnutengdum sjúkdómum er að tilkynningaraðilar séu meðvitaðir um að nýjar blöndur af vinnutengdum heilsufarsvandamálum og áhættum kunni að koma upp. Sum kerfi tryggja að svo sé gert með því að miðla upplýsingum um slíkt til tilkynningaraðila, til dæmis með útgáfu og framsögum á ráðstefnum og mikilvægum viðburðum. Vinnutengda matið hjá sumum kerfum, sem er sérstaklega hannað til að greina nýja/aðsteðjandi vinnutengda sjúkdóma, er framkvæmt af sérfræðingahópum á sviði nýrra/aðsteðjandi vinnutengdra sjúkdóma (t.d. SIGNAAL, RNV3P). Önnur kerfi, sem eru sérstaklega hönnuð til að rannsaka óvenjulegar heilsufarsatvik á vinnustöðum (t.d. GAST, HHE) eru aðgengileg mismunandi tilkynningaraðilum og eru með lág tilkynningarmörk og nota fjölfagleg teymi til að rannsaka mál. Eitt kerfi (EpiNano) hefur mjög sérhæfðan tilgang og leggur áherslu á nýjar og aðsteðjandi heilsufarsáhættur í tengslum við váhrif nanóefna. Það hefst með greiningu á váhrifunum til þess að koma á vöktun á hugsanlegum heilsufarsvandamálum en það er í ætt við virkt eftirlit. Önnur kerfi leggja áherslu á að auðkenna áhættusamar atvinnugreinar og verk (t.d. MALPROF), og henta fyrir gagnanám og greiningu á merki um röng hlutföll í núverandi gagnagrunni (t.d. RNV3P) og bjóða upp á frumkvæði að leit að málum sem svar við viðvörðunum um nýja vinnutengda sjúkdóma sem eiga sér annan uppruna (t.d. SUVA). Annars vegar búa kerfi, sem tengjast launakjörum launþega, yfir takmarkaðri getu til að greina nýja/aðsteðjandi vinnutengda sjúkdóma. Einn mikilvægur þáttur í greiningu á nýjum vinnutengdum sjúkdómum er geta sérfræðinga á sviðinu til að eiga í samskiptum við erlenda samstarfsmenn sína um grun um nýja vinnutengda sjúkdóma til að stuðla að greiningu á svipuðum málum. Tilraunaverkvangurinn Occupational Diseases Sentinel Clinical Watch System (OccWatch) (er á prófunarstigi við ritun skýrslunnar) miðar að því að styðja við slíka alþjóðlega samvinnu og miðlun mismunandi innlendra kerfa í Evrópu á gögnum um tilkynningar.

Tengsl við forvarnir: samstarf á milli gerenda í kerfunum og opinberra vinnuverndarstofnana er mikilvægasti þátturinn í því að koma á tengslum á milli kerfanna og forvarna. Gögn úr kerfum, sem ekki tengjast launakjörum, og eru hönnuð til að bæta söfnun og greiningu á gögnum til að mæla þróun á sviði vinnuverndar og vinnutengdra sjúkdóma, tengjast forvörnum betur en gögn úr öðrum kerfum þ.e. hin fyrrnefndu eiga það til að tengjast opinberum stofnunum á sviði vinnuverndar, sem í sumum tilvikum eru jafnvel eigendur kerfanna, með sterkari hætti og eru því notuð til að þróa gagnreyndar forvarnir og leiðbeina við stefnumótun. Tvíhliða samskipti á milli sérfræðinga kerfisins og gerenda á vinnustaðnum eru einnig lykillinn að því að greina áhættur, atvinnugreinar í áhættu, niðurstöður og þróun á sviði vinnuverndarmála. Einnig er mælt með því að skilgreina mismunandi stig viðvarana út frá flokkun merkja eins og er um að ræða hjá RNV3P, SIGNAAL og SENSOR-Pesticides. Viðvörðun á stigi 1 leiðir venjulega til tilkynningar til hóps kerfissérfræðinga innanhúss og tilkynningaraðila og leiðir til minniháttar forvarnar á viðkomandi vinnustað. Viðvörðun á stigi 2 leiðir til miðlunar til stærri hóps sérfræðinga og gerenda á vinnustaðnum til að hrinda af stað aðgerðum í atvinnugreinum og á vinnustöðum í áhættuhóp. Viðvörðun á stigi 3 felur í sér að láta vinnuverndaryfirvöld (og hugsanlega yfirvöld á sviði lýðheilsu) vita í því skyni að hrinda hugsanlega af stað aðgerðum á háu stigi.

Stjórn málagætur og fjárhagslegur stuðningur og úrræði: fjárhagslegur stuðningur virðist aðallega hafa áhrif á kerfi sem tengjast ekki launakjörum. Slíki kerfi treysta aðallega á opinbera fjármögnun, sem oft er óstöðug og ófullnægjandi, og fer eftir því mikilvægi sem stjórnvöld gefa vinnuvernd. Fjárhagslegur kostnaður er aðallega á sviði starfsmannahalds og útgjöldum eins og viðhaldi á hugbúnaði (þar sem öll kerfin eru vefbyggð) og útgáfu á reglulegum skýrslum. Þó að sérfræðingarnir, sem viðhalda kerfunum, hafi oft engin áhrif á slíki fjárhagsleg málefni er góð leið til að taka á slíkum hindrunum að sýna fram á mikilvægi vinnunnar sem þessi kerfi sinna. Því er nauðsynlegt að búa til og gefa út afurðir, sem undirstrika ekki aðeins aðsteðjandi vinnuverndarvandamál, en leggja einnig mat á hugsanlegar (nýjar) lausnir. Það kann að vera betri hvati fyrir stefnumótendur því þeim kann að finnast að peningunum, sem varið er í kerfið, skili einhverju til baka. Auk þess verður að ræða um viðskiptalegu hliðina með því að

deila og miðla árangurssögum/góðum starfsvenjum með raunverulegum dæmum um árangursrík áhrif upplýsinganna, sem kerfin söfnuðu, á forvarnir og stefnumótun. Að lokum var lögð áhersla á pólitískan vilja sem mikilvægan hvata fyrir innleiðingu á viðbragðs- og viðvörðunaraðgerðum en talið var að stefnumörkun Evrópusambandsins hafi haft áhrif á það. Mikilvægi þess að setja greiningu á (nýjum) vinnutengdum sjúkdómum í forgang á vettvangi Evrópusambandsins með tímanum var undirstrikuð.

Gerðir viðbragðsmerkja sem eru búin til

Kerfin, sem þetta verkefni framkvæmdi greiningu á, búa til tvær mismunandi gerðir viðbragðsmerkja (sjá mynd 2 í viðaukanum): „**einstaklingsbundin viðbragðsmerki**“, þ.e. einstök mál með hugsanlegum nýjum vinnutengdum sjúkdómum eða ný tengsl á milli váhrifa og vinnutengdra sjúkdóma, eða „**þýðisbyggð viðbragðsmerki**“ sem geta auðkennt launþegahópa í áhættu eða efnahagsgeira þar sem aukning er á ákveðnum vinnutengdum sjúkdómi. Allar nálganir bjóða að einhverju marki upp á þátttöku ákveðinna hópa hagsmunaaðila (á vinnustöðum, lýðheilsuyfirvöld, eða vinnuverndaryfirvöld) (sjá mynd 2 í viðaukanum)

Aðeins nokkur kerfi eru sérstaklega hönnuð til að bjóða upp á **einstaklingsbundin viðbragðsmerki**. Þetta eru „alvöru“ viðbragðsmerki, eins og SIGNAAL, GAST og HHE, einu kerfin með það að meginmarkmiði að auðkenna einstaklingsbundin tilvik hugsanlegra nýrra vinnutengdra sjúkdóma eða tengsla váhrifa og vinnutengdra sjúkdóma og bjóða því upp á einstaklingsbundin viðbragðsmerki. Þessi kerfi fylgja viðbragðslíkaninu og leggja mat á merki í nokkrum skrefum: læknar á sviði vinnuverndar eða aðrir sérfræðingar tilkynna um málin, vinnutengt mat er framkvæmt af hópi sérfræðinga, byggt er undir merkin með frekari rannsóknum sem leiða til viðvarana á mismunandi stigum sem leiða svo til fyrirbyggjandi aðgerða.

Aðrar nálganir við að greina einstaklingsbundin viðbragðsmerki eru meðal annars eftirfarandi: launakjarabyggð kerfi með viðbragðshluta, þ.e. með „opnum lista“ eða safni gagna sem er óháð launakjörum, eins og SUVA kerfið; kerfi, sem tengjast ekki launakjörum, sem aðallega eru hönnuð fyrir gagnasöfnun og tölfræði og eru með innbyggðan viðbragðseiginleika, eins og franska RNV3P kerfið; og lýðheilsukerfi með viðbragðshluta eins og kerfi sem fylgjast með heilbrigði almennings og launþega og eru með eiginleika viðbragðskerfis, til dæmis hið bandaríska Pesticide Illness Surveillance Program (PISP) frá Kaliforníu (afsprengrí SENSOR-Pesticides).

Einstaklingsbundin viðbragðsmerki eru aðallega notuð til að gefa út viðvaranir og hrinda af stað fyrirbyggjandi aðgerðum á vinnustöðum. En ef merkið er styrkt er einnig hægt að nota það til að gera vinnuverndar- og lýðheilsuyfirvöldum viðvart.

Auk einstaklingsbundinna viðbragðsmerkja geta sum kerfi boðið upp á **þýðisbyggð viðbragðsmerki** en það þýðir að þau geta borið kennsl á launþegahópa í áhættu eða efnahagsgeira þar sem ákveðnir vinnutengdir sjúkdómar koma oftar fram. Kerfi, sem henta til að bera kennsl á slík merki eru kerfi, sem tengjast ekki launakjörum, og einkennast af mikilli útbreiðslu og stórum gagnagrunni sem nota má til að safna tölfræði og stunda gagnanám. Fjölmörgum góðum dæmum er lýst í lokaskýrslunni, eins og THOR, OCCAM (fyrir vinnutengd krabbamein) og RNV3P (EU-OSHA, 2018).

Aðrar nálganir til að bera kennsl á þýðisbyggð merki eru meðal annars eftirfarandi: gagnanám með gagnagrunnum um launakjarabyggð kerfi (eins og SHARP í Washington) og lýðheilsukerfi, sem byggja á könnunum, (eins og Labour Force Surveys í Bretlandi og Írlandi) eða vinnuverndareftirlit og faraldsfræðilegar rannsóknir (falla ekki undir þetta verkefni).

Þýðisbyggð merki eru aðallega notuð af vinnuverndar- og lýðheilsuyfirvöldum til að styðja við stefnumörkun og forvarnaráætlanir til langs tíma með því að bera kennsl á berskjaldaða hópa launþega og þróun á sviði vinnutengdra sjúkdóma. En einnig má nota þýðisbyggð merki til að styrkja einstaklingsbundin merki.

Tilmæli og niðurlag

Tilmælin um úrbætur á viðvörðunar- og viðbragðskerfum í Evrópusambandinu, sem mótuð voru í verkefninu, byggja á greiningu á þeim gögnum sem safnað var á öllum verkefnistímanum. Tilmælin, sem mótuð voru, leggja til tvær leiðir við innleiðingu á viðvörðunar- og viðbragðskerfum í Evrópusambandslöndum þar sem engin slík kerfi eru til staðar:

- 1) *Þróun frá grunni* á viðvörðunar- og viðbragðskerfi, sem er sérhannað til að greina nýjar/aðsteðjandi vinnutengdar hættur og byggir á „fyrirmynd“ (sjá mynd 3) í viðaukanum) sem samanstendur af helstu eiginleikum, sem taldir voru mikilvægir í dæmunum um viðvörðunar- og viðbragðsaðgerðir, í greiningu verkefnisins; eða
- 2) *innleiðingu á viðvörðunar- og viðbragðshluta í kerfi sem er þegar til staðar* og sem var aðallega þróað í öðrum tilgangi — t.d. til eftirlits með launakjörum, tölfraði eða lýðheilsu — í samræmi við kerfi sem eru ekki „eingöngu“ viðvörðunar- og viðbragðskerfi og lýst er í hlutum 3.1, 3.2 og 3.4 í lokaskýrslunni.

Tilmælin geta einnig verið gagnleg til að gera *úrbætur á núverandi viðvörðunar- og viðbragðsaðgerðum*, einkum hvað varðar gæði mismunandi skrefa í gagnafæðinu, þ.e. frá greiningu og tilkynningu mála til tengsla við forvarnir og stefnumótun.

Lokaskýrslan inniheldur einnig umræður um samþættingu viðvörðunar- og viðbragðskögunar á *vettvangi Evrópusambandsins*, en mögulegt er að slíkt bjóði upp á nýtt sjónarhorn á eftirlit með nýjum/aðsteðjandi vinnutengdum sjúkdómum í Evrópusambandinu.

Að lokum:

- Ekki er til neitt ákjósanlegt kögunarkerfi fyrir nýja/aðsteðjandi vinnutengda sjúkdóma. Fjölmörgum mismunandi nálgunum hefur verið lýst í skýrslunni og hafa þær allar sína kosti og galla. Við innleiðingu á viðbragðsaðgerðum ættu hagsmunaaðilar að hafa hliðsjón af vinnuverndaraðstæðum sem til staðar er og læra af góðum starfsvenjum frá öðrum löndum. Auk þess ættu þeir að miða að því að innleiða nálganir sem eru til viðbótar við nálganir til staðar.
- **Helsta eyðan** þegar kemur að eftirliti með sérstökum flokkum vinnutengdra sjúkdóma er eftirlit með **vinnutengdum sjúkdómum, sem byggja á mörgum þáttum, og/eða sjúkdómar sem eru lengi að koma fram**, eins og andlegir sjúkdómar, stoðkerfissjúkdómar eða ákveðin krabbamein. Bættar tilkynningar á gögnum um váhrifsmat og gerð skýrra matsviðmiða fyrir mat á vinnutengdum sjúkdómum myndu hjálpa. Hvað varðar atvinnulífið **er áherslan enn á hefðbundnar atvinnugreinar** eins og landbúnað og byggingariðnaðinn, en lítið sem ekkert lítið er fjallað um mikilvægar greinar eins og hótél- og veitingageirann (HORECA) eða „nýrri“ greinar í vexti eins og samskipta- og upplýsingatækniþjónustu. Einnig er skortur á viðbragðs- og viðvörðunarkerfum sem greina hugsanlegar vinnutengdar heilsufarsraskanir í tengslum við **nýja og aðsteðjandi tækni** eins og þá sem hefur með nanóefni eða þjarkatækni að gera.
- **Tvíhliða samskipti á milli hagsmunaaðila og eigenda/rannsakenda sem eru** hluti af kerfunum eru mjög mikilvæg fyrir langtíma viðhald á viðvörðunar- og viðbragðskerfum og áhrifaríkum tengslum við forvarnir. Helstu hagsmunaaðilar á sviði forvarna eru **gerendur á vinnustöðu** (þar á meðal atvinnurekendur og fulltrúar launþega), **vinnuverndarsamtök og þjónustur** (eins og vinnueftirlit) og vinnuverndar- (og lýðheilsu-) yfirvöld.
- Þó að þróun á **viðvörðunar- og viðbragðskerfi fyrir allt Evrópusambandið**, sé eins og er ekki á dagskrá stjórnmalanna, myndi slíkt kerfi stuðla að samræmingu á gögnum um nýja/aðsteðjandi vinnutengda sjúkdóma, betri greiningu á vinnutengdum sjúkdómum — og bæta þannig opinberar tölur um vinnutengda sjúkdóma og veita raunsærri mynd af áhrifum vinnutengdra sjúkdóma í Evrópusambandinu — auk forvörnum og stefnumörkun sem byggja á fyrirliggjandi gögnum. Annars og líklegri er betri miðlun á gögnum og samstarf á milli viðvarana- og viðbragðskerfa aðildarríkjanna betri leið til að bæta viðbragðs- og viðvaranavöktun í Evrópusambandinu. Styrkja ætti núverandi

viðvörðunar- og viðbragðskerfi í aðildarríkjunum — einkum er samstarf á milli innlendra vinnuverndaryfirvalda og gerenda í viðvörðunar- og viðbragðskerfum mikilvægur hvati fyrir sjálfbærni kerfanna og skilvirkri tengingu þeirra við forvarnir — og í aðildarríkjum þar sem slík kerfi eru ekki til staðar mætti innleiða viðvörðunar- og viðbragðsvirkni í önnur eftirlitskerfi sem þegar eru til staðar, með hliðsjón af sumum af kerfunum sem lýst er í skýrslunni. Önnur nauðsynleg skref felast í samræmingu á upplýsingum sem tilkynnt er um í kerfunum, og gerð alþjóðlegs nets til að miðla upplýsingum og þekkingu um nýja vinnutengda sjúkdóma.

- Í gegnum allt verkefnið var mikilvægi **alþjóðlegrar samvinnu** undirstrikuð á milli mismunandi landa og kerfa. Alþjóðleg verkefni eins og MODERNET samstarfsnetið og OccWatch verkvangurinn eru góðir upphafspunktur en margvíslegir sérfræðingar lýstu yfir áhuga sínum á þátttöku í OccWatch á meðan verkefnið stóð yfir.
- Þetta verkefni hefur veitt innsýn inn í margvísleg viðvörðunar- og viðbragðskerfi fyrir greiningu og forvarnir á vinnutengdum sjúkdómum og stuðla að miðlun upplýsinga og góðra starfsvenja. Vinnusmiðjan, sem haldin var sem hluti af verkefninu, stuðlaði að miðlun á reynslu og „árangurssögum“ sem hjálpa gerendum í löndum, þar sem engin viðvörðunar- og viðbragðskerfi eru til staðar, til að koma með rök fyrir slíkum nálgunum. Sem slík, mun lokaskýrslan vonandi reynast gagnlegt tól og hvatning til að innleiða einhverjar af aðgerðunum í öðrum löndum. Vinnusmiðjan stuðlaði einnig að samstarfi í Evrópusambandinu og leiddi til áþreifanlegra tækifæra til samstarfs á milli þátttakenda, til dæmis um samheitaorðasafnið fyrir kóðun á váhrifsupplýsingum og í gegnum OccWatch verkvanginn. Til að fylgja á eftir verkefninu mun EU-OSHA halda áfram að styðja við samstarf og miðlun upplýsinga um viðvörðunar- og viðbragðskerfi og nýja vinnutengda sjúkdóma á vefsíðu sinni og með röð innlendra vinnusmiðja fyrir miðlun upplýsinga.

Heimildir

EU-OSHA (Vinnuverndarstofnun Evrópu), 2017, *Aðferðir við greiningu vinnutengdra sjúkdóma: Endurskoðun á viðvörðunar- og viðbragðsaðferðum*. Tiltæk á:

<https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/publications/methodologies-identify-work-related-diseases-review-sentinel-and/view>

EU-OSHA (Evrópska vinnuverndarstofnunin), 2018, *Viðvörðunar- og viðbragðsaðferðir fyrir greiningu á vinnutengdum sjúkdómum í ESB*. Tiltæk á: <https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/publications/alert-and-sentinel-approaches-identification-work-related/view>

Framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, 2003, *tilmæli framkvæmdastjórnarinnar frá 19. september 2003 um evrópska skrá yfir atvinnusjúkdóma (2003/670/EB)*. Tiltæk á: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2003.238.01.0028.01.ENG&toc=OJ:L:2003:238:TOC

Framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, 2014. Stefnurammi ESB um vinnuvernd 2014-2020. Tiltæk á: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=151>

Framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, 2017, *Evrópustoð félagslegra réttinda*. Tiltæk á: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en

Evrópska vinnuverndarstofnunin (EU-OSHA) leggur sitt af mörkunum við að gera Evrópu að öruggari, heilbrigðari og afkastameiri stað til að vinna á. Stofnunin rannsakar, þróar og dreifir áreiðanlegum, yfirveguðum og óhlutdrægum upplýsingum um öryggis- og heilbrigðismál og skipuleggur vitundarherferðir um alla Evrópu. Stofnunin, sem var sett á fót af Evrópusambandinu árið 1994 og er með höfuðstöðvar í Bilbaó á Spáni, færir saman fulltrúa framkvæmdastjórnar Evrópusambandsins, fulltrúa frá stjórnarsýslu aðildarríkjanna, frá samtökum atvinnurekenda og launþega ásamt leiðandi sérfræðingum frá hverju af hinum aðildarríkjum ESB og annars staðar frá.

Evrópska vinnuverndarstofnunin

Santiago de Compostela 12, 5. hæð

48003 Bilbao, Spáni

Sími +34 944358400

Fax: +34 944358401

Tölvupóstfang: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>

Publications Office